

## ЗМІСТ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУВЕРЕНІТЕТУ У КОНТЕКСТІ ДЕРЖАВНОГО СУВЕРЕНІТЕТУ

### CONTENT OF INFORMATION SOVEREIGNTY IN THE CONTEXT OF STATE SOVEREIGNTY

Ярема О.Г., к.ю.н., доцент,  
доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін  
Львівський державний університет внутрішніх справ

У статті розглянуто зміст державного суверенітету в інформаційному просторі. Зазначено, що інформаційний суверенітет це здатність і намір суб'єкта політики виробляти, розподіляти та споживати інформацію залежно від власних інтересів та використовувати інформацію як ресурс політичного впливу в тих масштабах і обсягах, які відповідають за поточний та довгостроковий політичний інтерес. У Стратегії інформаційної безпеки України питання інформаційного суверенітету не розглядаються. Інформаційно-правовий механізм забезпечення державного суверенітету – це система організаційних, нормативних, функціональних і інструментально-процесуальних елементів, за допомогою яких здійснюється регулюючий вплив на суспільні відносини, метою якого є прогнозування, виявлення та запобігання відповідним загрозам реалізації у інформаційному просторі. Для визначення нормативних, організаційних, інструментально-процедурних елементів інформаційно-правового механізму забезпечення державного суверенітету України на міжнародно-правовому та внутрішньодержавному рівнях необхідно провести аналіз розвитку цифрової інтеграції в рамках Європейського Союзу, нормотворчої діяльності зазначених організацій та прямої участі в них громадян, міжнародного технічного регулювання стандартизації в Інтернеті та цифрових технологій, конституційно-правових засад і законодавчого регулювання інформаційної політики, цілей, принципів і розвитку інформаційного законодавства, розвитку стратегічного планування як інструментально-процесуального інформаційно-правового механізму забезпечення державного суверенітету. Для оцінки ефективності інформаційно-правового механізму забезпечення державного суверенітету необхідно розробити відповідні критерії оцінки рівня його забезпечення.

**Ключові слова:** інформація, інформаційний простір, інформаційні ресурси, інформаційна інфраструктура, інформаційна політика, суверенітет.

The article considers the content of state sovereignty in the information space. It is noted that information sovereignty is the ability and intention of a policy entity to produce, distribute and consume information depending on its own interests and use information as a resource of political influence to the extent and volume that meet current and long-term political interest. The Information Security Strategy of Ukraine does not address issues of information sovereignty. The information and legal mechanism of ensuring state sovereignty is a system of organizational, normative, functional and instrumental-procedural elements, through which the regulatory influence on public relations is carried out, the purpose of which is to predict, identify and prevent relevant threats in the information space. To determine the normative, organizational, instrumental and procedural elements of the information and legal mechanism for ensuring state sovereignty of Ukraine at the international and domestic levels, it is necessary to analyze the development of digital integration within the European Union, rulemaking activities and direct participation of citizens, international technical regulation and standardization on the Internet and digital technologies, constitutional and legal principles and legislative regulation of information policy, goals, principles and development of information legislation, development of strategic planning as an instrumental and procedural information and legal mechanism for ensuring state sovereignty. To assess the effectiveness of the information and legal mechanism for ensuring state sovereignty, it is necessary to develop appropriate criteria for assessing the level of security.

**Key words:** information, information space, information resources, information infrastructure, information policy, sovereignty.

Процеси інтеграції, цифрової трансформації публічного управління та соціально-економічних відносин впливають на форми реалізації таких відносин і на їх сутнісний зміст, суб'єктно-об'єктний склад, несуть нові виклики для правового регулювання на основі традиційних для правової доктрини механізмів і уявлень, щодо розуміння особливого статусу держави як регулятора правових відносин та її ключової ознаки – державного суверенітету.

Формування наукових підходів до державного суверенітету в інформаційному просторі розвивається більшою мірою у політології, ніж у доктрині інформаційного права. Це пов'язано у тим, що категорія суверенітету має міждисциплінарний характер. Вплив змін геополітичних і політичних відносин швидше формує зміст даної категорії, ніж правова наука.

Важливе значення для розробки проблеми мали також праці вчених-правознавців В. Б. Авер'янова, О. Ф. Андрійко, Г. В. Атаманчука, О. А. Баранова, В. М. Бевзенка, А. І. Берлача, Ю. П. Битяка, О. П. Віхрова, О. Д. Довганя, І. С. Гриценка, Є. В. Додіна, Р. А. Калужного, С. В. Ківалова, А. А. Козловського, М. І. Козюбри, Т. О. Коломоєць, В. К. Колпакова, О. В. Кузьменко, В. І. Курила, Є. В. Куріного, А. І. Марущака, Г. В. Новицького, Н. М. Оніщенко, О. І. Остапенка, В. Г. Пилипчука, О. О. Тихомирова, В. М. Фурашева, М. Я. Швеця, Ю. С. Шемчушенка та інших. Необхідність забезпечення територіальної цілісності та суверенітету є нагальним завданням України в умовах агресії Росії. Це вимагає дослідження усіх складових суверенітету, у тому числі інформаційного.

**Метою статті** є дослідження змісту державного суверенітету в інформаційному просторі.

Тенденції у розвитку цивілізації вивели інформаційну складову політичного суверенітету на перший план, зробили помітною та практично значущою рисою у відносинах владарювання та підпорядкування, що вимагає відображення тенденції у політичному дискурсі за допомогою поняття інформаційний суверенітет.

Інформаційний суверенітет це здатність і намір суб'єкта політики виробляти, розподіляти та споживати інформацію залежно від власних інтересів та використовувати інформацію як ресурс політичного впливу в тих масштабах і обсягах, які відповідають за поточний та довгостроковий політичний інтерес.

У Стратегії інформаційної безпеки України питання інформаційного суверенітету не розглядалися, відповідно дефініція відсутня [1].

Єдина легальна дефініція інформаційного суверенітету міститься у ст. 1 Закону України «Про Національну програму інформатизації», де визначається дане поняття як здатність держави контролювати та регулювати потоки інформації з-поза меж держави з метою додержання законів України, прав і свобод громадян, гарантування національної безпеки держави [2].

В. М. Тернавська зазначає, що інформаційний суверенітет не є самостійною категорією конституційного права, цей термін характеризує специфіку суверенних правомочностей держави у глобальному інформаційному просторі щодо самостійного формування національної

інформаційної політики та забезпечення національної безпеки [3, с. 86-87].

На думку О. М. Солодкої, поняття «інформаційний суверенітет» є відносно відокремленим видом державного суверенітету, оскільки ознаки державного та інформаційного суверенітетів не завжди збігаються. Відтак, інформаційний суверенітет держави, хоча і може розглядатися як видовий відносно суверенітету держави, відрізняється від останнього юридичними межами, колом уповноважених суб'єктів та ступенем участі недержавних структур у його забезпеченні, власними моделями і комбінаціями методів правового регулювання, рівнем міжнародної співпраці тощо [4, с. 81].

На думку вчених інформаційний суверенітет охоплює інформацію, інформаційний простір, що включає інформаційну інфраструктуру і інформаційні технології. Цифровий суверенітет пов'язується з політичними та правовими режимами обмеження або фільтрації інформації, що розповсюджується у мережі Інтернет, з регулюванням доменного простору в Інтернеті, має характер превентивного регулювання [5, с. 42].

Політична концепція інформаційного суверенітету держави розроблена О. Д. Довганем. Визначаючи державний суверенітет як якісну ознаку, прийнято виділяти такі види суверенітету держави як: юридичний, ідеологічний, економічний, військовий, дипломатичний. Вчений пов'язує інформаційну систему забезпечення кібербезпеки та інформаційний суверенітет держави з формуванням та реалізацією державної інформаційної політики. Мета політики полягає у реалізації національних інтересів і забезпеченні інформаційної безпеки у національному сегменті та у глобальному інформаційному просторі [6, с. 111].

Реалізація інформаційної політики включає інформаційно-технологічну, інформаційно-психологічну та інформаційно-політичну сфери, виділяючи три складові суверенітету – цифровий, ментальний та владний.

Дана концепція, що застосовується в політологічному дискурсі, не дозволяє буквально перенести досліджуване у правову науку, однак свідчить про необхідність виділення відповідних елементів інформаційно-правового механізму забезпечення державного суверенітету та елементів інформаційного простору, визначення як функціональних елементів інформаційно-правового механізму забезпечення державного суверенітету інформаційної функції та державної інформаційної політики.

В. В. Божкова і А. О. Білан пов'язує здійснення інформаційної політики держави із забезпеченням інформаційної безпеки особи, суспільства та держави всередині країни та незалежності у глобальному інформаційному просторі [7, с. 108]. Елементами інформаційно-правового механізму забезпечення державного суверенітету України є: закріплення принципу державного суверенітету в Інтернеті на законодавчому рівні, посилення законодавчого регулювання Інтернету; посилення участі державних органів у сфері управління Інтернетом на внутрішньодержавному рівні у контексті засад європейської інформаційної політики; економічне та податкове стимулювання розвитку інформаційних технологій, програмного забезпечення та мікроелектроніки; посилення профілактики та протидії кіберзлочинності; розширення міжнародного співробітництва з метою мінімізації загроз державному суверенітету в Інтернеті, впровадження стандартів ЄС у системи кібербезпеки.

Сфера інформаційної безпеки може стати загрозою для суверенітету держави тому компоненти цифрового суверенітету доцільно розглядати як технічну основу інформаційної безпеки [8, с. 34].

У юридичній науці можна виділити дві групи підходів до визначення змісту державного суверенітету в інформаційному просторі та інформаційно-правового механізму забезпечення.

Перший підхід щодо визначення змісту державного суверенітету при здійсненні правового регулювання відносин, що виникають в мережі Інтернет та в інформаційному просторі, може бути охарактеризований як юрисдикційний.

Цей підхід набув поширення у правовій науці, однак він за своєю суттю є приватноправовим, не визначаючи змісту державного суверенітету в інформаційному просторі як публічно-правової категорії, обмежуючи можливість визначення елементів інформаційно-правового механізму забезпечення державного суверенітету.

У доктрині міжнародного права співвідношення територіального верховенства, суверенітету і юрисдикції зводиться до того, що юрисдикція є одним із елементів територіального верховенства держави, яка є складовою її суверенітету.

Щодо суверенітету та юрисдикції держави в електронних комунікаціях вони означають верховенство в комунікаціях та у частині мережі Інтернет, яка є національним сегментом мережі. Суверенітет держави у інформаційному середовищі означає верховенство у просторі інформаційних ресурсів.

Виходячи з єдності та невідчужуваності державного суверенітету, євроінтеграційних прагнень України суверенітет може бути обмежений та видозмінений інтеграційними, інформаційними та іншими процесами. Дані чинники впливають на суверенітет не так як міжнародно-правовий принцип, проте у сфері реалізації суверенних прав держави, принцип суверенної рівності країн залишається непорушним.

На думку Михальського Я. В. і Пишної А. Г., проголошення законодавцем інформаційного суверенітету та захист інформації з обмеженим доступом як елемент інформаційної безпеки певною мірою перехреснюються з принципом інформаційної свободи, що передбачає априорі весь соціальний інформаційний загал як такий, що є загально доступним [9, с. 43].

Реалізувати суверенні права держава здатна через сукупність владних повноважень – державну владу, юрисдикцію, яка більшою мірою спирається на територіальний принцип, ніж на віртуальну основу. У зв'язку з цим перевірку на здатність відповідати викликам інформаційного суспільства, інтереси якого реалізується поза межами певних територій, мають пройти такі категорії, як юрисдикція держави та її територія.

У доктрині конституційного права у дослідженнях, присвячених питанням регулювання інформації та окремих її видів, прав на інформацію, категорія «суверенітет» розглядається лише стосовно охорони державної таємниці як засобу її забезпечення, що обумовлено існуючим тлумаченням правових норм у практиці Конституційного Суду України [10].

**Аналіз наукових досліджень** дозволяє виділити у правовій та політичній науці два підходи, які визначають зміст і окремі елементи механізму забезпечення державного суверенітету в інформаційному просторі:

- юрисдикційний, заснований на визначенні юрисдикції державних органів щодо суб'єктів та об'єктів інформаційних відносин;
- технологічний, що ґрунтується на визначенні загроз державному суверенітету України через загрози інформаційної безпеки.

Заходи, створені задля забезпечення державного суверенітету, призводять до стримування процесів, вкладених у розвиток інформаційного суспільства.

Державний суверенітет в інформаційному просторі слід розглядати як юридичну властивість держави як суб'єкта інформаційно-правових відносин, що здійснює правове регулювання в межах власної території та бере участь відповідно у міжнародно-правовому регулюванні.

Тенденції глобалізації інформаційного простору в рамках розвитку мережі Інтернет та цифрових технологій роблять актуальним розвиток, на основі принципу суверенної рівності держав, міжнародно-правового регулювання інформаційного простору. У доктрині інформаційного права забезпечення чи захист державного суверенітету в інформаційному просторі не розглядається серед принципів інформаційного права [11; 12].

Значення забезпечення та захисту державного суверенітету в інформаційному просторі в умовах розвитку інформаційного суспільства об'єктивно зростає, що робить актуальним розгляд його не лише як юридичної ознаки держави як особливого суб'єкта інформаційно-правових відносин, а й і як місця у системі принципів інформаційного та міжнародного інформаційного права.

Забезпечення державного суверенітету в інформаційному просторі є системою політичних, організаційних, правових, соціально-економічних та культурних гарантій реалізації.

У юридичній науці категорія «механізм забезпечення» використовується стосовно забезпечення єдності правового простору, правопорядку, законності, юридичної безпеки, забезпечення прав людини.

Спільним для всіх підходів до визначення змісту даної категорії є розгляд вказаного поняття як системи елементів, що включають принципи та норми різних галузей права, суб'єктів, змісту діяльності суб'єктів, включаючи засоби і інструменти.

Інформаційно-правовий механізм забезпечення державного суверенітету представляє систему організаційних, нормативних, функціональних і інструментально-процесуальних елементів, за допомогою яких здійснюється регулюючий вплив на суспільні відносини, метою якого є прогнозування, виявлення та запобігання відповідним загрозам реалізації у інформаційному просторі.

До організаційних елементів механізму відносяться органи державної влади, що здійснюють регулювання інформаційного простору, до нормативних – принципи та норми міжнародного інформаційного та національного інформаційного права, до функціональних – інформаційна функція держави та державна інформаційна політика, до інструментально-процесуальних – стратегії, норми права.

Функціонування інформаційно-правового механізму забезпечення державного суверенітету України здійснюється на міжнародно-правовому та внутрішньодержавному рівнях, що зумовлює відмінності у застосуванні відповідних інформаційно-правових інструментів.

Реалізація державного суверенітету в інформаційному просторі здійснюється за допомогою інформаційної функції держави та державної інформаційної політики, що є функціональними елементами інформаційно-правового механізму забезпечення державного суверенітету.

У юридичній науці є різні підходи до визначення змісту інформаційної функції держави, особливостей реалізації у сфері державного управління, функціонування мережі Інтернет, забезпечення інформаційної безпеки України.

Інформаційна функція держави – це комплексний напрям діяльності державного механізму забезпечення

громадян, громадських об'єднань, суспільства та держави публічно значущою інформацією у вигляді виробництва, поширення та контролю у законодавчо встановлених формах.

В законі України «Про Національну програму інформатизації» зазначено основні напрями державної політики у сфері інформатизації: створення та розвиток державних і регіональних систем та мереж інформатизації та проєктів інформатизації, що передбачають можливість сумісності та взаємодії в єдиному інформаційному просторі України, захист як національного надбання інформаційних ресурсів держави, забезпечення єдності державних стандартів у даній сфері та відповідність міжнародним стандартам, забезпечення національної безпеки, здійснення єдиної державної науково-технічної та промислової політики, забезпечення залучення іноземних інвестицій, створення механізму стимулювання участі недержавних структур у реалізації проєктів у сфері інформатизації [2].

Зміст інформаційної функції держави слід розглядати як напрям діяльності органів держави щодо регулювання інформаційного простору. Зміст цієї діяльності представляє державну інформаційну політику та може змінюватись в залежності від конкретного історичного періоду.

Існує взаємозв'язок реалізації державного суверенітету в інформаційному просторі з інформаційною функцією держави та державною інформаційною політикою. Зазначений підхід щодо взаємозв'язку та співвідношення інформаційної функції держави та державної інформаційної політики дозволяє виділяти статичну та динамічну складові в інформаційно-правовому механізмі забезпечення державного суверенітету.

Для визначення нормативних, організаційних, інструментально-процесуальних елементів інформаційно-правового механізму забезпечення державного суверенітету України на міжнародно-правовому та внутрішньодержавному рівнях функціонування необхідно провести аналіз реалізації міжнародно-правового принципу суверенної рівності держав у регулюванні інформаційних відносин, розвитку міжнародно-правових інститутів міжнародної інформаційної безпеки, розвитку цифрової інтеграції в рамках регіональних міжнародних організацій та об'єднань, нормотворчої діяльності зазначених організацій та прямої участі в них громадян, міжнародного технічного регулювання стандартизації в Інтернеті та цифрових технологій, конституційно-правових засад і законодавчого регулювання інформаційної політики, цілей, принципів та розвитку інформаційного законодавства, розвитку стратегічного планування як інструментально-процесуального інформаційно-правового механізму забезпечення державного суверенітету.

Для оцінки ефективності функціонування інформаційно-правового механізму забезпечення державного суверенітету необхідно розробити відповідні критерії оцінки рівня забезпечення. Критерії та показники стану необхідно закріпити у Стратегії інформаційної безпеки України та здійснювати моніторинг досягнення відповідних показників для своєчасного коригування державного управління та правового регулювання.

#### ЛІТЕРАТУРА

1. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 жовтня 2021 року «Про Стратегію інформаційної безпеки»: Указ Президента України від 28.12.2021 р. № 685/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/685/2021>
2. Про Національну програму інформатизації: Закон України від 04.02.1999 р. № 74/98-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/74/98-%D0%B2%D1%80>
3. Тернавська В. М. Концепція державного суверенітету в аспекті глобального інформаційного простору. *Інформація і право*. 2021. № 4 (39). С. 80-89.
4. Солодка О. М. Забезпечення інформаційного суверенітету держави: правовий дискурс. *Інформація і право*. 2020. № 1 (32). С. 80-87.
5. Єсімов С. С. Превентивне регулювання: теоретичні аспекти. *Соціально-правові студії*. 2020. Випуск 3 (9). С. 40-47.
6. Довгань О. Д. Національний інформаційний суверенітет – об'єкт інформаційної безпеки. *Інформація і право*. 2014. № 3 (12). С. 102-112.
7. Божкова В. В., Білан А. О. Сутність державної інформаційної політики в умовах розвитку інформаційного суспільства в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. № 11. С. 106-110.

8. Єсімов С. С., Малашко О. Є. Нормативно-правове забезпечення інформаційної безпеки в Україні. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. 2020. № 14 (94). Т. 2. С. 30-38.
9. Михальський Я. В., Пишна А. Г. Сучасні особливості інформаційного суверенітету та доктрини інформаційної безпеки України. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2020. № 4. С. 38-44.
10. Право на інформацію. Конституційний Суд України. URL. <https://ccsu.gov.ua/storinka-knygy/431-pravo-na-informaciyu>
11. Арістова І. В. Доктрина інформаційного права. *Приватні та публічне право*. 2017. № 1. С. 59-63.
12. Правова доктрина України : у 5 т. Т. 2 : Публічно-правова доктрина України / Ю. П. Битяк, Ю. Г. Барабаш, М. П. Кучерявенко та ін. ; за заг. ред. Ю. П. Битяка. Харків: Право, 2013. 864 с.